

15. ULUSLARARASI İSTANBUL BİENALİ'NİN ARDINDAN

Fırat ARAPOĞLU*

Kısa Özet

Bu yazıda 15.Uluslararası İstanbul Bienali'ne dair temel bazı parametreler ele alınmakta ve bunlara dair sorular sorulmaktadır. 15. Uluslararası İstanbul Bienali'nin çağdaş sanattaki konumu ve etkinlik sonundaki değeri nasıl değerlendirilebilir sorusu bunların başında geliyor. Yazı ayrıca çağdaş sanatın önemli sanatçılarının bienaldeki üretimlerini ve bu işlerle genel kavramsal bağlam ilişkisini yorumluyor.

Anahtar kelimeler: İstanbul Bienali, Çağdaş Sanat, Eleştiri

After the 15th International Istanbul Biennial

Abstract

In this essay, some parameters of the 15th International İstanbul Biennial and some questions related to this issue are explored. The question of how we can assess the place of 15th International İstanbul Biennial within contemporary arts and its value after the event is among these. The essay also interprets the works of important contemporary artists in the biennial and the relation between their works and the general theoretical.

Keywords: Contemporary Art, İstanbul Biennial, Criticism.

16 Eylül 2017'de kapılarını izleyicilere açan 15. Uluslararası İstanbul Bienali, bu yıl "İyi Bir Komşu" başlığı altında gerçekleştirildi ve 12 Kasım tarihinde sona erdi. Sergi mekânları olarak Galata Özel Rum İlköğretim Okulu, İstanbul Modern, Pera Müzesi, Ark Kültür, Yoğunluk Atölyesi ve Küçük Mustafa Paşa Hamamı seçilmişti. Böylece Fatih semtinde bulunan Küçük Mustafa Paşa Hamamı hariç, diğer bienal mekanlarının bulunduğu bölge nedeniyle, etkinlik aynı zamanda Uluslararası Beyoğlu Bienali olarak da isimlendirilebilirdi. İroni bir yana, bu "sıkışmışlık" durumu, aşağıda da değineceğim gibi önemli.

Uluslararası İstanbul Bienali, düzenlendiği süre zarfında birçok paralel etkinliğinde gerçekleştirilmesiyle İstanbul'da yoğun bir sanatsal gündem yaratıyor. Örneğin, bu yıl Ai Weiwei'nin Sabancı Müzesi'nde açılan kişisel sergisi gibi. Sanatçının 2011'den beri tüm dünyanın gündeminde olan göç krizine değinen kitle-sel zorunlu göçe dair işleri, bienalin temasına ekleniyor. Bir coğrafyadaki aktüel politik konjonktürün, hem de küresel bir problemle ilişkili olarak, bir başlık altında içerilmesi birçok sorgulamaya da de facto zemin yaratır. İşte bu bağlamda, 15. İstanbul Bienali'nin küratörleri olan İskandinav kökenli sanatçı düet Elmgreen & Dragset tarafından belirlenen "İyi Bir Komşu" teması önem teşkil etmekteydi. Peki, son iki bienalden bu yana nasıl bir süreç gelişti, önce buna bakarak devam edilebilir.

* Öğretim Görevlisi, (Sanat Tarihi MA). Altınbaş Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyal Bilimler Bölümü. İletişim için: firat.arapoglu@altinbas.edu.tr

Fulya Erdemci'nin küratörlüğünü üstlendiği "Anne Ben Barbar Mıyım?" başlıklı 2013 yılında düzenlenen 13. Uluslararası İstanbul Bienali, siyasi bir forum olarak kamusal alan fikri üzerinden hareket ederek, "barbar" sözcüğünü toplumun "mutlak ötekilerini" işaret eden bir gösterge biçiminde ele alıp, buradan hareketle toplumun dışlanmışlarını kapsayacak bir dilin, sanat üzerinden nasıl görünür kılınabileceği sorusuyla işe koyulmuştu. Gelgelelim kamusal alanda sergiler düzenlenmesi fikri gerçekleştirilemedi; bienal ise Koç Holding sponsorluğunda yine ücretsizti. Bienal açılışı sonrasındaki protestolarla, gösteri ve karşı-gösteri ekonomisiyle isyanın pazarlanması gibi konularda verimli bir tartışma belki de ortaya çıkacakken, Gezi Parkı protestolarının ortaya çıkışıyla birden bu olgu önemini yitirdi. Gezi Parkı protestoları kamusal alan, siyaset ve sanat, kentsel dönüşüm gibi alanlarda bienaller ve onlarda yer alan sanatçıların, sermayenin desteğiyle rahatlıkla ve canları sıkılmadan gerçekleştirebilecekleri bir etkinliğin, sokaktaki reel haliydi.¹

2015 yılında "TUZLU SU: Düşünce Biçimleri Üzerine Bir Teori. 14. İstanbul Bienali" başlıklı bienalin küratörlüğünü üstlenen Christov-Bakargiev sözcük oyunlarını severek kullanan bir isimdi ve kavramsal önermesinde üç temel sözcük dikkat çekiyordu: İşbirliği, çizgi ve dalgalar. İşbirliğini yine bilindik, bienallerin "turne yıldızlarıyla" yaparak, ne gibi yeni bir önerme getirdiği tartışma konusuydu. Her yerde düzenlenebilir sergiler açma refleksini yıkması beklenirken, Bakargiev bir über-küratör olarak "sözcük oyunları" bu bienali atlattı. Suyu hem direk anlamı hem de bir metafor olarak kullanarak ulaşım, göçmenlik, savaşlar ve haberleşme gibi alanlara vurgu yapma arzusuyla yola koyulan etkinlik, psikanalitik, politik ve estetik sunumlarını Koç, Eczacıbaşı, Vodafone, DHL vb. şirketlerin sponsorluğunda gerçekleştirdi.²

15. Uluslararası İstanbul Bienali, Türkiye'nin Avrupa Birliği ve ABD ile gerilen ilişkileri, Suriye'deki iç savaş ve Irak'taki politik konjonktürdeki pozisyonu, 15 Temmuz Darbe Girişimi gibi birçok aktüel politik gelişmenin gölgesinde gerçekleştirildi. Örneğin AB-Türkiye Anlaşması olarak adlandırılan göç krizi olgusu, Türkiye'nin özellikle Yunanistan üzerinden Avrupa'ya mülteci geçişini önlemek adına karşılıklı anlaşma neticesinde, 6 milyar avroluk bir ödeme almasını kapsamaktaydı. Anlaşmaya göre Yunanistan'a gelen sığınmacılar, iltica etme başvurusunda bulunsalar dahi, Türkiye'ye geri gönderilecekler. Nitekim halen Türkiye'de bulunan üç milyon sığınmacı "geçici koruma altındaki kişiler" olarak görülüyor.³

Bu bağlamda komşular/komşuluk yerel ve küresel ölçekte önemli bir konu.⁴ Bir yanda komşularla iyi geçinmek, öte yanda komşuların evine girilmesi/işgal edilmesi ya da ilişkilerin bozulması, zoraki komşuluk konusunu da akla getiriyor. Peki ya kişi komşusunu seçemiyorsa/seçme özgürlüğüne sahip değilse? Bir de, komşuluk ilişkilerinin mekânsal olarak yakınlığının dışında, uzak komşuluklar konusu da dikkate alınmalı. Çünkü bu komşuluklar, politik ve kültürel meselelerin görünür kılınması ve farkındalık yaratılması açısından önemlidir. Böylece uluslararası alandan sanatçıların bienal gibi bir etkinliğe davet edilmesiyle, diğer bir deyişle komşuların çağırılmasıyla, bu etkinlikte, sınırlar, jeopolitik meseleler, savaş ve kıtlık nedeniyle yerinden edilmiş nüfuslar ya da problemlere dair geçmişten/güncelden konuların ele alındığı görülebiliyordu. Fakat, aktüel politik konjonktür buna izin verdiği ölçüde böyle önemli bir konuyu, bir bienalden

1 Fırat Arapoğlu, "Before and After: 13th International İstanbul Biennial", *Flash Art* 46 (2013): 43-44.

2 14. İstanbul Bienali hakkında detaylı bilgi için bkz. <http://14b.iksv.org/>

3 Türkiye'de "geçici koruma" kapsamındaki Suriyeliler hakkında istatistikî bilgi için, bkz. http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

4 18 Mart 2017 tarihinden itibaren T24 sitesinde temayla alakalı yazar, sanatçı, akademisyen, mimar, psikanalist veya gazetecilerin metinleri yayınlanmaya başlamıştı. Bkz. www.t24.com.tr

Bienalin küratörlerinin açıklandığı geçen yılın Aralık ayında gerçekleştirilen basın toplantısında, küratörlere iki soru yöneltilmişti: Birincisi, bienalin yurtiçi ve yurtdışında billboardlarda, teması komşuluğa dair aforizmaları göstermesinin, reklam ve sanatın dilini yakınlaştırmasının gerçekten etkili bir uygulama olup olmayacağı üzerineydi. Yani, billboardların bireye üstten bakan ve dikte eden formu ve dilinin kullanımının, sanatsal açıdan nasıl bir algıya yola açacağı hakkındaydı. İkincisi ise, bienali düzenleyen İKSV'nin kurucusu Ezcacıbaşı Grubu ve temel sponsoru Koç Grubu gibi girişimlerin, aynı zamanda kentin birçok yerinde gayrimenkul yatırımları ve inşaat sektörünü de kapsamaları ile zaten komşuluk temasını yok eden sitelere ve rezidanslara sahip olmaları idi. Böylece sanatın dilinin kurulmasını sağlayan bu sponsorlar, bizzatihi bienalin gündeme getirerek, üzerine tartışılmasını arzu ettiği "komşuluk" temasının zaten altını oymuyor muydu? Bienal küratörlerinden aldığım cevap "Umudumuzu koruyoruz, umut etmeliyiz," şeklinde naif ve liberal cevaplar olmuştu.

iyi bir komşu daha yeni taşınmış birisi midir?

#iyibirkomşu #istanbulbienali

Görsel 2: Emgreen & Dragset tarafından küratörlüğü yapılan 15. İstanbul Bienali. Fotoğraf: Lukas Wassmann, grafik tasarım: Rupert Smyth.

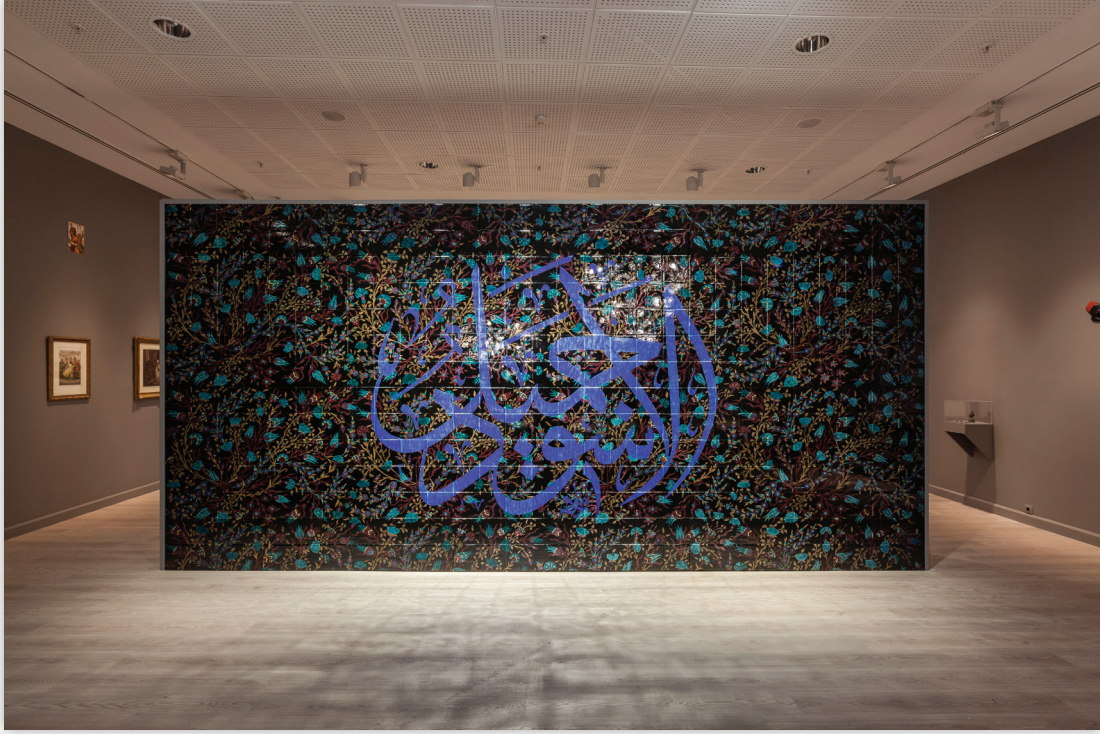
Bienalde yer alan işlere tek tek değinmek sınırlı bir yazı alanında çok mümkün değil; fakat bienalde yer alan işlerin hepsine değinmek zaten gerekli de değil. Çünkü bienalin içerdiği işlerin kötü ve en kötü arasında bir ortalamaya sahip olduğunu rahatlıkla söylemek mümkün. "İyi Bir Komşu" teması, bu coğrafyanın komşuluk ilişkilerine dair vurgu yapılması açısından belki cazip görünmüştü: Ama bu "komşuluk ilişkileri nerede kaldı?" sorusunu da beraberinde getirir: Tüm bireysel ilişkilerin çıkar ilişkileri odaklı kurulduğu çürüyen bir toplum yapısında bundan bahsetmek ve bunun nostaljisini içeren işler üretmek ne kadar hedefe ulaşabilir? Öte yandan, birçok etnik topluluk ve ülke artık yakın komşu değiller, bazıları sınırların dışında komşular haline geldi. Öte yandan toplumsal ilişkiler de, kimlik siyasetinin günlük, geçici ve ideolojik olarak yanlış konumlandırılmış popülist-politik söylemleri içerisinde aşınmış durumda. Peki, bu politik düzlemde sanatın dilinin önerdiklerini nereye koyabiliriz?

İstanbul Bienali, Türkiye'deki politika ve sanat sahnesinin, jeopolitik konularda kendisini nereye koyacağını bilemeyen iki arada bir deredeki konumunu, sanatın diliyle ironik ve mesafeli bir tutumla görünür kılmayı tercih etti. Küratörler Elmgreen & Dragset'in, daha çok günlük yaşamı ele alan ya da komşuluğu doğrudan bireysel deneyim üzerinden tarif eden sanatçıları ve yapıtları seçtikleri açık bir biçimde gözlemlenebiliyordu. Fakat bu tespit bizi, bienalde yer alan 56 sanatçının işlerinin, kamusal projelerin ve birçok yan etkinliğin bir politik dili olmadığı düşüncesine de götürmez. Pera Müzesi'nde çalışması yer alan Fred Wilson'ın, Osmanlı ve Türkiye tarihinde Siyah ve Afro-Türk kimlikler üzerine çalışması; Fas asıllı Fransız sanatçı Latifa Echakhch'in İstanbul Modern'de yer alan duvar resmi; ve Victor Leguy'un Fener bölgesinde yer alan bir mekân üzerinden mülteciler ve onların hikâyelerine dair nesnelere barındıran çalışması, politik bir duruşun her halükarda gösterilebileceğini ispatlama açısından önemli. Buna Sim Chi Yin'in göçmenlerin düşük ücretli olarak Pekin'de bodrum katlarında, penceresiz odalarda yaşamlarını gösteren fotoğraf serileri de eklenebilir. Peki, bunlar yeterli miydi?

Görsel 3: Latifa Echakhch, *Silinen Kalabalık*, 2017

Duvar üzerine fresk. Her biri 365 x 2028 x 136 cm. Sanatçı, Galerie Kamel Mennour (Paris), Kaufmann Repetto (Milano), Galerie Eva Presenhuber (Zürich) ve Dvir Gallery'nin (Tel Aviv) izinleriyle, Pro Helvetia ve Institut Français'in destekleriyle üretilmiştir. Galerie Kamel Mennour, Kaufman Repetto, Galerie Eva Presenhuber ve Dvir Gallery'nin destekleriyle sergilenmiştir. Fotoğraf: Sahir Uğur Eren.

Görsel 4: Fred Wilson, Afro Kismet, 2017.

Tarihsel fotoğraflar, gravürler ve yağlı boya tabloları; çağdaş akrilik tablolar ve minyatürler, 19. yüzyıl sonlarından Othello posterleri, MÖ 3. yüzyıldan kalma antropomorfik terrakotta şişesi, MÖ 5. yüzyıldan cam asmalar; çağdaş İznik çini panelleri, halı, avize heykeller, küre heykeli, üfleme cam heykeller; 20. yüzyılın ikinci yarısından kalma ahşap Afrika maskesi, 20. yüzyılın sonundan Afrika figürleri, ahşap sahte duvar, kuş kafesi, antik sandalye ve masa, duvar vinili, monte edilmiş fotoğraf taramaları, deniz kabukları. Değişken boyutlar. Sanatçı ve Pace Gallery'nin (New York) izinleriyle, Denver Art Museum'un desteğiyle üretilmiş ve sergilenmiştir. Fotoğraf: Sahir Uğur Eren

Bu konu, üzerine düşünülme hakkını ediyor: Bu etkinlikle sanatın "komşuluk" temasını daha önce görülmemiş bir biçimde ele aldığını ve buna dair farkındalık yarattığını söylemek ne kadar olasıdır? Yerellik üzerinden komşuluk ilişkilerini hangi işler üzerinden düşünebilir ve buna dair çıkarımlarda bulunabiliriz? Halklar arasındaki kültürel ilişkiler ve ilişki kodları nelerdir? Bienal, insanların komşuluk ilişkileri kurabilmelerine dair bir önerme sunabildi mi? Kanımca, "İyi Bir Komşu" başlığı altında düzenlenen bienal, göç

krizi/göçmenler, savaşlar, yerinden edilmeler gibi önemli konuları, lokal bir yaklaşıma indirgeyerek mahalle, aile, ev ölçeğinde ele almıştır.

Bir kavram ve bağlam üzerinden kurulan bir serginin başarısı, etkinliklerin ve üretimlerin o başlıkla olan ilişkisinin yüksek frekansta olup, olmaması ile doğru orantılıdır. “İyi Bir Komşu” temasının içerdiği ev, mahalle, ortak yaşam alanları ve sınırları konuları ile bienal kapsamındaki işler arasındaki “korelasyon” vasat bir ilişkiye işaret ediyor. İşlerin büyük çoğunluğunun temadan dahi kopuk olması, çağdaş sanatta sıklıkla görülen “her şeyi içine alan üst başlıklar belirleme” stratejisinin bir ürünüydü. İki yıl sonraki etkinliğin daha etkili ve efektif olacağını umut ederek, son nokta konulabilir.

